

„Ez elmúlt gonosz üdöket beszéllöm” – Enyingi Török János és környezete egy viharos évszázad eseményeiben

A 16. század emberének életét meghatározta a Reformáció terjedése és az oszmán terjeszkedés. Mindkettő megingatta az ember életét. A „lelki” és „fizikai” veszedelem jelen volt a mindennapokban.

Bessenyei József: *Enyingi Török Bálint okmánytára* (1994) anyagában a család felemelkedéséről és levelezéséről, jogi döntések sorozatáról kaphatunk képet. Ezek segítenek hozzá ahhoz, hogy a források alapján a család anyagi helyzetéről, birtokainak állapotáról jutunk információkhoz. Levonva a következtetést: az Enyingi Török familia befolyással rendelkezett a korabeli Magyarország területén. Ez a befolyás pedig a főúri kapcsolatrendszer és a familiáris környezet miatt tovább nőtt.

A családtagok közül Pemfflinger Katalin az erdélyi szász származás miatt megkerülhetetlen: a szebeni események és „válságos” helyzetek (egyházi kérdések) főként a század közepén erősödnek. A „lutheránus oroszlán” jelző, amelyet az Enyingi Török fiúk édesanyja kapott, egyszerre mutatja a vallás követését, valamint meghatározó, erős asszonyi voltát. A család többszöri költözésének számos oka van: 1541-ben férje, Török Bálint fogságba esett, miután politikai játszmájában alulmaradt. A család birtokokat veszít, a török harcok erősödnek, a vallási tanok terjedése is befolyásolja őket. Ezek mind-mind apró döntések, melynek eredményeképpen nagyobb kört írnak le: Szigetvárt elhagyják, majd Curgót is, a család Németújvárra, Pápára, végül Debrecenbe költözik. Miközben Enyingi Török János Debrecen ura lesz, testvére Ferenc távolabb marad.

A történelmi és irodalmi források tükrében egyre izgalmasabb helyzet rajzolódik ki: a felnövekvő ifjú, János: törökverő katonaember lesz, Tinódi verset ír tetteiről, miközben közeli kapcsolat fűzi a családhoz. Ferenc, a testvére távolabb él, de a magyarországi területekkel való kapcsolattartás részben Martonfalvi Imre deák feljegyzéseiből nyomon követhető. János erdélyi rokonsággal erősödik Kendi Annával kötött házassága után, anyja révén szász lutheránus kötődés alakul ki, Debrecen papja miatt helvét hatás éri, miközben Ferenc testvérével való kapcsolata szintén függ az uralkodóval kapcsolatos politikai játszmáktól. Ferdinándhoz, vagy Szapolyaihoz való kötődésük mellett a válságos pillanatokban az egyházzá szerveződés folyamata, a hitelvek és tanok letisztulásának ideje, Stancaro fellépése, a rokonok által követett hitelvek mind-mind döntéshelyzetet eredményeznek Enyingi Török János életében. Házasságot köt Kendi Annával, a lány családtagjai Erdély legfontosabb politikai tisztségeiben rendelkeznek befolyással, miközben az 1550-es frigy hét év múlva véget ér. Mind Tinódi Lantos Sebestyén, mind Christianus Schesaeus szólnak irodalmi szempontból is számottevő módon Török Jánosról. Emellett a korabeli történelmi források, és egyháztörténelmi források segítségével újszerű nézőpontból lehet vizsgálni a tárgyalt évszázadot.

Miként Tinódi írja 1553-ban Enyingi Terek János vitézsége című költeményében:

Ez elmúlt gonosz üdöket beszéllöm,/ Vitéz Terek Jánosról emlékezöm,/ Mert jó híre neve öröm énnéköm/ Atyja halálán keserög én lelköm.

A krízishelyzet lelki és fizikai oldalról közelített a 16. században, ezért annak morális, szellemi kérdései szorosan összefüggnek a politikai, gazdasági döntésmechanismusokkal. Így a korban keletkezett irodalmi alkotások – a Török család környezetében alkotó, vagy róluk író költők, írók esetében szintén megfigyelhető -, összefüggenek a német teológusok által közvetített gondolatokkal. De a Török János életében fennálló összetett és kulturálisan is eltérő (magyar-erdélyi magyar – szász) viszonyrendszer miatt szintén felmerül a kérdés: élete és környezetének tevékenysége milyen döntésekkel jár, hoznak-e megújulást a 16. század válságos eseményei között? Az előadás a fenti kérdéseket vizsgálja irodalomtörténelmi oldalról közelítve.